

Sygn. akt IV CSK 229/17

POSTANOWIENIE

Dnia 23 maja 2018 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Wojciech Katner (przewodniczący, sprawozdawca)

SSN Agnieszka Piotrowska

SSN Katarzyna Tyczka-Rote

w sprawie z wniosku „O.” Spółki Akcyjnej z siedzibą w W.
przy uczestnictwie B. K. i „P.” Spółki Akcyjnej z siedzibą w W.
o stwierdzenie zasiedzenia służebności przesyłu,
po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym w Izbie Cywilnej
w dniu 23 maja 2018 r.,
skargi kasacyjnej wnioskodawcy
od postanowienia Sądu Okręgowego w G.
z dnia 15 listopada 2016 r., sygn. akt XVI Ca [...],

**uchyła zaskarżone postanowienie i przekazuje sprawę Sądowi
Okręgowemu w G. do ponownego rozpoznania wraz z
rozstrzygnięciem o kosztach postępowania kasacyjnego.**

UZASADNIENIE

Postanowieniem z dnia 15 listopada 2016 r. Sąd Okręgowy w G. oddalił apelację wnioskodawcy „O.” S.A. z siedzibą w W. od postanowienia Sądu Rejonowego w G. z dnia 17 marca 2016 r., którym oddalony został wniosek o zasiedzenie służebności przesyłu oraz zasądził koszty postępowania.

Rozstrzygnięcie Sądu pierwszej instancji zostało oparte na ustaleniu, że uczestniczka postępowania B. K. jest właścicielką nieruchomości rolnej, wydzielonej z dużego areалу gruntów przez jej ojca i przeniesionej na uczestniczkę w 1987 r. Pod centralną częścią nieruchomości B. K., na całej jej długości przebiega gazociąg przesyłowy [...], którego budowa została zakończona w 1972 r. napełnieniem go gazem ziemnym w listopadzie tego roku. Gazociąg funkcjonuje cały czas, będąc własnością początkowo Skarbu Państwa w posiadaniu przedsiębiorstw państwowych, następnie po komercjalizacji stał się składnikiem mienia „P.” Spółki Akcyjnej, obecnie należy do wnioskodawcy. Ustalono, że na gruncie nie było oznaczeń i wnioskodawczyni pełną wiedzę, nazwaną praktyczną, o istnieniu gazociągu powzięła dopiero w 2003 r., kiedy pojawiły się plany budowy kolejnego gazociągu w pobliżu jej nieruchomości, wcześniej jej wiedza miała się opierać na niesprawdzonych pogłoskach. Wówczas wystąpiła o wysoką kwotę wynagrodzenia za szkody w postaci utraty spodziewanych korzyści i to wywołało zgłoszenie wniosku o zasiedzenie służebności.

Przyczyną oddalenia wniosku, który dotyczył stwierdzenia zasiedzenia służebności gruntowej odpowiadającej treścią służebności przesyłu było uznanie przez Sąd pierwszej instancji, że przez wnioskodawcę nie została spełniona przesłanka korzystania z trwałego i widocznego urządzenia, wymagana do zasiedzenia służebności przez art. 292 k.c. oraz, że nie upłynął wystarczający czas nieprzerwanego posiadania, określony przez odpowiednie zastosowanie art. 172 § 1 k.c. Rozpoznając apelację Sąd Okręgowy uznał za prawidłowe ustalenia faktyczne poczynione przez Sąd Rejonowy, wyprowadzone prawidłowe wnioski z przeprowadzonych dowodów oraz poprawnie zinterpretowana treść i znaczenie zastosowanych przepisów. Dodatkowo uznał, że wnioskodawca nie dowiódł, że po

dniu 1 lutego 1989 r. Skarb Państwa przeniósł posiadanie służebności na jego poprzednika prawnego i w związku z tym nie spełnił przesłanki posiadania służebności, o której zasiedzenie wniósł.

W skardze kasacyjnej wnioskodawca zarzucił Sądowi Okręgowemu naruszenie zaskarżonym orzeczeniem przepisów postępowania, tj. art. 382 i art. 378 § 1 k.p.c. przez pominięcie części zgromadzonego w sprawie materiału dowodowego oraz brak wyjaśnienia podstaw dokonanych ustaleń; art. 308 w związku z art. 282 zdanie drugie, art. 248 § 1 i art. 129 § 1 i 2 k.p.c. przez pozbawienie mocy dowodowej przedstawionego dokumentu. Naruszenie prawa materialnego dotyczy art. 292 zdanie pierwsze k.c. przez błędną wykładnię dotyczącą pojęcia trwałego i widocznego urządzenia; art. 292 k.c. w związku z art. 24 ust. 2 i 3 pkt 2 Prawa geodezyjnego i kartograficznego oraz art. 8 ust. 1 i 2 dekretu o ewidencji gruntów i budynków przez niewłaściwe zastosowanie i pominięcie ujawnienia gazociągu na mapie zasadniczej; art. 292 w związku z art. 340 i art. 352 § 2 k.c. przez niewłaściwe zastosowanie i pominięcie domniemania ciągłości posiadania służebności; art. 352 § 1 i 2 w związku z art. 176 § 1, art. 292 zdanie drugie k.c. i z art. 1 pkt 9 ustawy z dnia 20 grudnia 1990 r. o zmianie ustawy o przedsiębiorstwach państwowych oraz o zmianie innych ustaw oraz art. 2 ust. 2 i 3 ustawy z dnia 29 września 1990 r. o zmianie ustawy o gospodarce gruntami i wywłaszczaniu nieruchomości przez ich niewłaściwe zastosowanie; art. 292 w związku z art. 172 § 1 i 2, art. 176 § 1 i art. 352 § 1 i 2 k.c. przez ich błędną wykładnię i niewłaściwe zastosowanie polegające na stwierdzeniu nieziszczenia się przesłanek zasiedzenia służebności. Skarżący wniósł o uchylenie w całości zaskarżonego postanowienia i przekazanie sprawy do ponownego rozpoznania wraz z rozstrzygnięciem o kosztach postępowania. Uczestniczka B. K. w odpowiedzi na skargę kasacyjną wniosła o oddalenie skargi i zasądzenie kosztów postępowania.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Odnosząc się najpierw do zarzutów naruszenia przepisów postępowania zwrócić należy uwagę na ich splecenie z zagadnieniami materialnoprawnymi, a to ze względu na nie odniesienie się przez Sąd drugiej instancji do dowodów, z których wynikało szersze rozumienie „trwałych i widocznych” urządzeń sieci przesyłowej niż przyjął Sąd pierwszej i drugiej instancji. Sąd Rejonowy i Okręgowy uznały za prawidłową na podstawie art. 292 k.c. wąską wykładnię „widoczności” tych urządzeń, mimo że w orzecznictwie Sądu Najwyższego zdecydowanie dominuje odmienne na to spojrzenie.

Podstawowy problem, zawarty w rozpoznawanej skardze kasacyjnej sprowadza się do przesłanki trwałych i widocznych urządzeń w tradycyjnym, dosłownym rozumieniu i obecnym, uwzględniającym nieznane kiedyś linie przesyłowe podziemne. Przepisy zostały przystosowane od wieków do stosunków w sąsiedztwie odnoszących się tylko do tego, co mogło być wprost widoczne na gruncie. W obecnej rzeczywistości słuszne jest stanowisko orzecznictwa i popierającej je doktryny, rozszerzające rozumienie „widoczności” urządzeń na staranność i możliwość uzyskania wiedzy o istniejącym stanie rzeczy. W uzasadnieniu postanowienia Sądu Najwyższego z dnia 31 maja 2017 r., w sprawie V CSK 557/16 (nie publ.) stwierdzono, że przesłanka korzystania z widocznego urządzenia jest spełniona również w przypadku, w którym właściciele nieruchomości obciążonej mają wiedzę o fakcie posadowienia urządzenia podziemnego lub mają obiektywną możliwość stwierdzenia istnienia takich urządzeń, np. przez rozmieszczenie rurociągu na sąsiednich działkach, usytuowaniu na nich komory rewizyjnej, a także przez to, że przedsiębiorca przesyłowy korzysta z urządzeń w sposób dla nich typowy, tj. przez eksploatację polegającą na przesyłach (podobnie Sąd Najwyższy w postanowieniach z dnia 15 kwietnia 2016 r., I CSK 226/15 oraz z dnia 15 lutego 2017 r., II CZ 148/16, nie publ.). W postanowieniu Sądu Najwyższego z dnia 6 lipca 2011 r., I CSK 157/11 (OSNC-ZD 2012, nr B, poz. 45) jest nawet mowa o tym, że nie jest niezbędne, aby widoczne elementy trwałego urządzenia, z którego korzysta przedsiębiorca przesyłowy znajdowały się na nieruchomości, którą obciążać ma służebność. Z kolei w postanowieniu z dnia 15 kwietnia 2016 r., I CSK 226/15 uznano, że

podziemne urządzenia przesyłowe spełniają przesłankę widoczności, gdy z innych dostępnych danych wynika niewątpliwie, że istnieją (także Sąd Najwyższy w postanowieniach z dnia 24 kwietnia 2002 r., V CKN 972/00, OSP 2003, nr 7 - 8, poz. 100 oraz z dnia 26 lipca 2012 r., II CSK 752/11, nie publ.). W tym kierunku poszedł Sąd Najwyższy w wyroku z dnia 13 września 2017 r., IV CSK 623/16 (Gaz. Prawna 2017, nr 177, s. 4), w którym uznano możliwość zasiedzenia także wtedy, gdy na powierzchni gruntu nie ma żadnych elementów wskazujących na posadowienie pod powierzchnią jakichś urządzeń, ale są one uwidocznione na mapach.

Z powołanych poglądów orzecznictwa dotyczących rozumienia przesłanek określonych w art. 292 k.c. wynika, że przesłanki te zostały przewidziane po to, aby właściciel otrzymał informacje i jednocześnie ostrzeżenie, że tolerowanie urządzenia przesyłowego, mimo wiedzy o jego istnieniu i nie przedsięwzięcie żadnych środków własnych wskazanych przepisami prawa dla jego ochrony, może grozić utratą tej ochrony (akcentuje to Sąd Najwyższy we wspomnianym wyroku z dnia 13 września 2017 r., IV CSK 623/16).

Wyjście poza wykładnię językową, a posłużenie się zwłaszcza wykładnią funkcjonalną przesłanek z art. 292 k.c., pozwala na rozszerzenie pojęcia widoczności urządzenia z poziomu oceniania zmysłem wzroku w terenie na inne zmysły, w tym na posiadanie wiedzy, a także możliwość uzyskania tej wiedzy, w myśl powiedzenia: „nie wie, ale mógł się dowiedzieć” (postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 14 lutego 2013 r., II CSK 389/12, OSNC-ZD 2014, nr 1, poz. 3). Zgodzić się należy z poglądem stanowczo wyrażonym w postanowieniu Sądu Najwyższego z dnia 16 stycznia 2013 r., II CSK 289/12 (nie publ.), że w przypadku urządzeń podziemnych, jak gazociągi nieracjonalna jest interpretacja art. 292 k.c., której wynikiem byłoby wymaganie, aby rura gazowa w toku biegu terminu zasiedzenia była widoczna dla właściciela każdej nieruchomości, przez którą to urządzenie przebiega.

Urządzenie przesyłowe ma stanowić celowe działanie człowieka, uzewnętrznione w trwałej postaci, które dla właściciela nieruchomości przez którą przebiega lub będzie przebiegać staje się widoczne już w trakcie realizowania

inwestycji (zob. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 10 stycznia 1969 r., II CR 516/68, OSNCP 1969, nr 12, poz. 220). Przykładem takich inwestycji są magistrale przesyłowe, jako urządzenia tak wielkie i przy budowie tak absorbujące całe otoczenie na znacznej przestrzeni, że nawet nie najistotniejsze dla wiedzy o ich przebiegu (nadziemnym lub podziemnym) jest ich trwałe oznakowanie w terenie (dla infrastruktury gazowej przewiduje je rozporządzenie Ministra Gospodarki z dnia 20 lipca 2001 r. w sprawie warunków technicznych, jakim powinny odpowiadać sieci gazowe).

Gazociąg, którego dotyczy spór został ujawniony na mapie zasadniczej z 1986 r. wraz z elementami naziemnymi na nieruchomości uczestniczki (k. 546), obowiązek czego wynikał z kolejnych ustaw regulujących prawo geodezyjne i kartograficzne. Operat ewidencyjny stanowi, zgodnie z tymi przepisami dokument publiczny. Został również pominięty dokument pt. Elementy Sieci Przesyłowej posadowione na działce będącej własnością państwa K. (k. 372 - 374), z którego wynika, że przed datą nabycia nieruchomości przez uczestniczkę znajdowały się na niej elementy naziemne gazociągu. Uczestniczka musiała o nich wiedzieć, gdyż zostało ustalone, że była ona jako dziecko wraz z ojcem świadkiem budowy magistrali gazowej, która przebiegała pod gruntami należącymi wówczas do ojca. Z kolei, przed nabyciem gruntów, będących polami uprawnymi mogła zainteresować się strukturą nieruchomości, czego nie uczyniła, gdyż magistrala gazowa w niczym nie przeszkadzała w sposobie korzystania z nieruchomości.

Podsumowując zatem przeprowadzoną analizę należy stwierdzić, że podziemne urządzenia przesyłowe spełniają przesłankę „widoczności” w rozumieniu art. 292 k.c. wtedy, gdy są uwidocznione przez odpowiednie oznaczenia na gruncie oraz wtedy, gdy takich oznaczeń nie ma albo są one trudno dostrzegalne, ale właściciel nieruchomości ma o nich wiedzę z okresu budowy inwestycji, albo może się o nich dowiedzieć z różnych źródeł, w tym z dokumentów i map oraz w wypadku magistrali przesyłowych z przebiegu takiej linii na sąsiednich nieruchomościach, istniejącego fragmentu naziemnego oraz z towarzyszących urządzeń, np. komór rewizyjnych. Tolerowanie przez właściciela znajdujących się na jego gruncie urządzeń przesyłowych i nie skorzystanie z uprawnień, jakie mu daje prawo rzeczowe może prowadzić po czasie przewidzianym ustawą do

zasiedzenia służebności przesyłu (por. postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 13 września 2017 r., IV CSK 623/16).

Z powyższego wynika, że w zaskarżonym orzeczeniu została dokonana w sposób niewłaściwy wykładnia art. 292 k.c., odnośnie do przesłanki „widocznego” urządzenia, która w okolicznościach faktycznych ustalonych przez Sądy w toku instancji została przez wnioskodawcę spełniona.

Zasadny jest również zarzut skargi kasacyjnej dotyczący naruszenia przepisów postępowania oraz prawa materialnego w kwestii przeniesienia posiadania elementów sieci gazowej pomiędzy Skarbem Państwa a poprzednikami prawnymi wnioskodawcy. Z akt sprawy wynika, że ustalenia przeniesienia posiadania urządzeń przesyłowych na poprzedników prawnych wnioskodawcy nastąpiło już przez Sąd pierwszej instancji, a ustalenie to nie było kwestionowane w postępowaniu apelacyjnym. Mimo to zostały poczynione własne ustalenia Sądu drugiej instancji, zwłaszcza co do tożsamości elementów sieci w tej kwestii, określonych w decyzji Wojewody [...] z dnia 11 lutego 2003 r. Odnosi się to do przeniesienia posiadania służebności, która jest związana z przeniesieniem własności urządzeń przesyłowych oraz domniemań związanych z posiadaniem, w tym ciągłości posiadania, w czym Sąd Okręgowy zdaje się tworzyć sztuczny problem. Poza wyjątkowymi sytuacjami, o których w sprawie nic nie wiadomo, wraz z przeniesieniem własności następuje przeniesienie posiadania, co w niniejszej sprawie nie jest kwestionowane. Od rozpoczęcia eksploatacji gazociągu w 1972 r. lub około tego roku minął tak długi czas, że i tak jest spełniona przesłanka posiadania w złej wierze przynajmniej przez 30 lat. Sąd Okręgowy odmiennie ustalił stan faktyczny w tej kwestii, mimo że przyjął w całości ustalenia Sądu I instancji, nie wyjaśniając podstaw faktycznych i dowodów na zmianę tych ustaleń i skutków z nich wynikających. Wymaga to zatem powtórnej analizy w ramach oceny całokształtu ustaleń faktycznych i ich oceny prawnej, w tym także zbadanie dowodu w postaci kopii decyzji Wojewody [...] z 2003 r., z którego wynika przeniesienie posiadania. Zagadnienia materialnoprawne związane z majątkiem dawnych przedsiębiorstw państwowych i ich następców prawnych zostały już wielokrotnie wyjaśnione, w sposób powszechnie znany zarówno w orzecznictwie jak w doktrynie, poczynwszy od będącej zasadą prawną uchwały

siedmiu sędziów Sądu Najwyższego z dnia 18 czerwca 1991 r., III CZP 38/91 (OSNC 1991, nr 10 - 12, poz. 118), a wskazując - spośród wielu – na uzasadnienie niedawnego postanowienia Sądu Najwyższego, potwierdzającego błędne zapatrywanie Sądu Okręgowego w kwestii podstawy prawnej przeniesienia posiadania służebności (postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 12 maja 2016 r., IV CSK 510/15).

Uznanie naruszenia przez Sąd drugiej instancji przepisów postępowania oraz prawa materialnego we wskazanym zakresie wymaga uwzględnienia skargi kasacyjnej w sposób wskazany w sentencji (art. 398¹⁴ k.p.c.) wraz z rozstrzygnięciem o kosztach postępowania na podstawie art. 108 § 2 w związku z art. 398²¹ k.p.c.